

“Çocukluk Çağı Hastalık Tarama Uygulamalarının Klinik, Etik ve Hukuki Yönleri” Başlıklı Çevirim İçi Panelden İzlenimler*

Notes from the Online Panel Discussion "Clinical, Ethical, and Legal Aspects of
Screening Practices for Childhood Diseases"

Oya Ögenler¹

¹Prof. Dr., Mersin Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik AD., <https://orcid.org/0000-0002-5118-6170>

ÖZ

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı, Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı ve Türkiye Biyoetik Derneği iş birliği ile 10 Eylül 2024 tarihinde çevrim içi olarak düzenlenen “Çocukluk Çağı Hastalık Tarama Uygulamalarının Klinik, Etik ve Hukuki Yönleri” başlıklı programda, çocukluk çağı hastalık tarama testlerinin farklı disiplinlerden ele alınması amaçlandı. Programda Prof. Dr. Serap Demircioğlu, Doç. Dr. Selda Okuyaz ve Prof. Dr. Gürkan Sert davetli konuşmacı olarak yer alırken, moderatörlük görevini Dr. Öğretim Üyesi Arif Hudai Köken ve Av. Hilal Arı üstlendi. Hekimlerin, “çocuğun üstün yararı” ilkesi doğrultusunda sağlık tedbiri taleplerine ilişkin kamuoyunda oluşan tartışmalar üzerine gerçekleştirilen bu toplantı, oldukça verimli ve derinlemesine değerlendirmelere ev sahipliği yaptı. Ayrıca toplantıda çocukluk çağı hastalık tarama programlarının klinik, etik ve hukuki yönleri ele alınarak, erken teşhisin, aile, tüm sağlık çalışanları yanısıra kurumlar arası işbirliğinin önemi vurgulandı. Bu ve benzer toplantıların, çocuk sağlığına yönelik farkındalığı artırarak, sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesine ve etik standartların yükseltilmesine önemli katkılar sağladığı ifade edildi.

Anahtar kelimeler: Koruyucu sağlık, Çocuk sağlığı, Sağlık hukuku, Tıp etiği

ABSTRACT

On September 10, 2024, an online program called "Clinical, Ethical, and Legal Aspects of Childhood Disease Screening Practices" was held. It was organized by the departments of medical history and ethics at Kırşehir Ahi Evran University Faculty of Medicine, Mersin University Faculty of Medicine, and the Turkish Bioethics Association. The program's objective was to investigate childhood illness screening tests from a variety of disciplinary angles. Invited speakers were Professor Dr. Serap Demircioğlu, Associate Professor Dr. Selda Okuyaz, and Professor Dr. Gürkan Sert. The event was chaired by Attorney Hilal Arı and Dr. Arif Hudai Köken. In response to public discussions about doctors' requests for health care that adheres to the "best interests of the child" premise, a highly productive meeting was held.

The conference also covered the clinical, moral, and legal elements of children disease screening initiatives, stressing the value of early diagnosis and cooperation between institutions, families, and medical professionals. According to a statement, these kinds of gatherings and others like them have a major role in boosting ethical standards, increasing healthcare services' quality, and increasing public awareness of

Key words: Preventive health, Child health, Health law, Medical ethics

*Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi, 2024;14(3):684-688

DOI: 10.31020/mutfd.1288725

e-ISSN: 1309-8004

Geliş Tarihi – Received: 13 Eylül 2024; Kabul Tarihi - Accepted: 30 Eylül 2024

İletişim - Correspondence Author: Oya Ögenler <oyaogenler@gmail.com>

Giriş

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı, Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı ve Türkiye Biyoetik Derneği işbirliği ile “Çocukluk Çağı Hastalık Tarama Uygulamalarının Klinik, Etik ve Hukuki Yönleri” başlıklı program 10.9.2024 tarihinde çevirim içi olarak düzenlendi. Konuyla ilgili Prof. Dr. Serap Demircioğlu, Doç. Dr. Selda Okuyaz ve Prof. Dr. Gürkan Sert’in davetli konuşmacı olarak yer aldığı programda, Dr. Öğretim üyesi Arif Hudai Köken ile Av. Hilal Arı moderatörlük yaptı.

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Tıp Fakültesi’nin desteği ile toplantının duyuru afişi hazırlandı ve çevirim içi alt yapısı da sağlandı (**Şekil 1**).

Şekil 1. Toplantı afişi

Moderatörlerden Avukat Hilal Arı, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi ve Açık Öğretim Fakültesi Sağlık Yönetimi lisans eğitimini, Ankara Üniversitesi Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı’nda yüksek lisans eğitimini tamamlayan Ankara Üniversitesi Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı’nda doktora eğitimine devam etmektedir. Aynı zamanda serbest avukatlık yapan Hilal Arı tarafından açılış konuşması gerçekleştirildi. Açılış konuşmasında:

“Kars İl Sağlık Müdürlüğü’nün “çocuğun üstün yararı” ilkesini gözeterek topuk kanı alınmasına yönelik talepte bulunduğu sağlık tedbiri, Kars Aile Mahkemesi tarafından 20.08.2024 tarihinde reddedilmiştir. Mahkeme tarafından ilgili karar gerekçesinde güncel bilimsel tıp uygulamalarından, etik ilkelerden ve hukukilikten uzak açıklamalar yapılması kamuoyunda da karışıklığa neden olmuştur. Bizler de bu sebeple çocukluk çağı hastalık tarama testlerine ilişkin hususları farklı disiplinler aracılığıyla ortaya koyabilmek için bu programı düzenledik.” diyerek toplantının gerekçesini belirtmiştir.

İkinci moderatör olan Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı’nda Dr. Öğr. Üyesi Arif Hudai Köken İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi mezunudur, Hacettepe Üniversitesi Tıp

Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı'nda doktorasını tamamlamıştır. Halen Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı'nda öğretim üyesi olarak çalışmaktadır.¹

Dr. Köken kısaca konunun klinik, etik ve hukuki yönleriyle öneminden kısaca bahsettikten sonra sayın Prof. Dr. Serap Demircioğlu'na sözü vererek programı başlattı.

Marmara Üniversitesi Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı'nda öğretim üyesi olan Prof. Dr. Serap Demircioğlu lisans eğitimini Hacettepe Üniversitesi, Tıp Fakültesinde, uzmanlık eğitimini ise Marmara Üniversitesi'nde tamamlamıştır.² Pediatrik endokrinoloji uzmanı olan Dr. Demircioğlu tarama programlarında Türkiye'de başladığı dönemden günümüze çocuk sağlığı açısından oldukça büyük başarılar elde edildiğini, klinikte karşılaştığı hastalar üzerinden örneklerle açıklamıştır.

“Dünya’da 1963 yılında ilk tarama programı fenil kentonüri hastalığı ile başlamıştır. Türkiye’de ise fenilketonüri 1993 yılında tüm ülkede taranmaya başlamıştır. Tarama programında bulunan hastalıklar taranmazsa ne olur diye sorulursa örneğin hipotroidi ve fenolketonüri tespit edilmezse tedavi geç kalınacağı için zeka geriliği olacaktır. Konjenital hipotroidi hastalık oluşturmaması için ilk 15 gün önemlidir. Tarama programından önce sadece bebeklerin %3 tanı almıştır. Diğer çocuklar hastalıklı olmuştur. Taranması gereken pek çok hastalık bulunmaktadır, teknolojinin gelişimiyle yeni yeni hastalıkların taranmaya başlamasıyla erken tanı mümkün olacaktır.” demiştir.

Prof. Dr. Serap Demircioğlu'nun konuşmasından sonra Doç. Dr. Sebile Kılavuz ve Prof. Dr. Çetin Okuyaz hocalarımız klinik açıdan katkı sundular.

İkinci konuşmacı Doç. Dr. Selda Okuyaz Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde lisansını tamamladıktan sonra aynı fakültede Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı'nda doktorasını tamamlamıştır.³

Selda Okuyaz konuşmasında tarama programlarının etik açıdan değerlendirmesini yaptı, çocuğun özerkliğinden bahsetti.

“Olası hastalık risk faktörlerinin erken tespiti, hastalığın önlenmesine veya seyirinin hafifletilmesine yardımcı olabilir, böylece hastalık yükü, morbidite ve mortalite azaltılabilir. Hastalık tarama programlarında erken tespit, özerklik, gizlilik, yararlılık, zarar vermeme, sorumluluk ve adalet ilkeleri bağlamında etik ikilemler ortaya çıkabilir. Risk faktörlerinin taranması sırasında etik ikilemler ortaya çıkabilse de tarama sonucunda kesin tanı alınabiliyorsa bu tartışmalar farklı bir zemine taşınır. Çocuklar, politik ve ekonomik olarak bağımsız olmadıkları ve ebeveynlerine bağımlı oldukları için incinebilir bir gruptur. Çocukların, en yüksek sağlık standartlarından yararlanma hakkı, küresel düzeyde tanınan insan hakları kapsamında kabul edilmiştir. Birleşmiş Milletler, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde, çocukların "özel bakım ve yardım hakkı" olduğunu ilan etmiştir. Tarama, ağır ve nadir hastalıkların erken teşhisini sağlayarak hastalıkların önlenmesi, yönetimi ve tedavisine olanak tanır, ayrıca hastalar ve aileleri için geleceği planlama fırsatları sunar” diyerek eklemiştir.

Üçüncü davetli konuşmacı olan Prof. Dr. Gürkan Sert 1999 yılında Marmara Üniversitesi Hukuk fakültesinde lisans eğitimini, 2007 yılında Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Deontoloji Anabilim Dalında lisansüstü eğitimlerini tamamlamıştır. Prof. Sert 2000 yılından itibaren aynı üniversitede öğretim elemanı olarak çalışmaktadır.⁴ Konunun önemine dikkat çektiği konuşmasında hem mevzuattan hem güncel durumdan bahsetti.

Prof. Dr. Gürkan Sert konuşmasında öncelikle Yenidoğan Tarama Programı'nda (YDTP) yer alan topuk kanı uygulamasının zorunlu olup olmadığı ile ilgili olarak Sağlık Bakanlığı'nın web sayfasında yer alan 2014 tarihli genelgede topuk kanı ile ilgili uygulamalara yer verildiği ve bu uygulamaların kayıt edilmesi ve sonuçlarının takip edilmesiyle Halk Sağlığı Müdürlüklerinin yükümlü tutulduğunu söyleyerek topuk kanı alınmasına dair bir zorunluluk ifadesinin yer almadığına dikkat çekti.⁵ Ayrıca topuk kanı alınması ile ilgili aydınlatılmış onam formunun da aileye topuk kanının alınmasını reddetme olanağı sağlayacak şekilde düzenlendiğini de belirtti. Bunlara karşın Anayasa Mahkemesi'nin (AYM) 2016 yılında verdiği kararda AYM'nin Genişletilmiş Bağışıklama Programı'nda zorunlu olarak belirtilen aşılardan yasa ile düzenlenmemiş olması nedeniyle zorunlu tutulamayacağı yönünde karar verse de topuk kanı alınması zorunluluğunu anayasal ihlal olarak görmediğini belirtti. Gürkan Sert, AYM'nin zorunlu topuk kanı uygulaması bağlamında başvurusunun Anayasa'nın 17. maddesinde güvence altına alınan maddi ve manevi varlığın korunması ve geliştirilmesi hakkının ihlal edilmediği yönünde karar verdiğini vurguladı. Mahkeme kararından alıntılar ile hatırlatma yapan Gürkan Sert Mahkemenin yeni doğan bebeklerin metabolik hastalıklar bakımından gerekli testlerden geçirilmesi, risk taşıyanların belirlenmesi ve gerekli tedavi işlemlerinin başlatılarak takibinin öngörüldüğü düzenlemelerin kanunilik şartını sağladığı yönünde karar verdiğini belirten Gürkan Sert, mahkemenin bu kararında başvurusunun zorunlu topuk kanı uygulamasının sağlık açısından bir soruna yol açtığına ilişkin bir iddiasının bulunmamasını temel aldığına da altını çizdi. Sert AYM'nin bu kararında topuk kanı uygulaması zorunluluğu ile sağlanan yarar ve verilecek zarar açısından bir orantısızlığın bulunmadığı, bu uygulamanın demokratik toplumda gerekli ve ölçülü olduğu görüşünde olduğuna da dikkat çekti. Konuşmasının sonraki bölümlerinde Gürkan Sert, dünyadaki bütün hukuk sistemlerinde anne ve babanın çocuk adına doğru karar vermediği, çocuğa zarar verebilecek, refahını önleyecek kararlar verdiği durumlarda devletin yetkili makamlarınca çocukların korunduğunu, ailenin hilafına olsa da çocukların korunduğunu belirtti. Bu gibi durumlarda çocuğun üstün yararına göre hareket edilmesinin hem etik hem de yasal açıdan gerektiğini hatırlattı. YDTP'de yer alan uygulamaların bilimsel açıdan gerekliliğinin bilim çevrelerince kabul edildiğine, bu uygulamaların bu çevrelerce desteklendiğine, ilgili tıp uzmanlıklarının bu uygulamaların gerekliliğine inandıklarını ve yararlarını savunduğunu belirten Gürkan Sert yargı uygulamalarında bu görüşlerin esas alınması gerektiğinin altını çizdi. Yargı kararlarında bilimsel olmayan, bilime dayanmayan görüş ve verilere dayanılarak karar alınamayacağını, çocuklar için yararı kanıtlanmış ve sağladığı yarara karşı çok düşük seviyelerde zarar verme olasılığı olan uygulamaların uygulanmasının tıp etiği ve hukuku açısından kabul edilebilir olduğunu söyleyen Gürkan Sert, bu gibi uygulamaların reddi durumlarında sağlık profesyonellerinin çocukların yasal çerçevede korunması için gerekli girişimleri yapmasının da tıp etiği ve hukuku bağlamında bir gereklilik olduğunu belirtti. Aşıların ve zorunlu testlerin çocukların üstün yararını koruyacak şekilde uygulanabilmesi için her yasanın çıkarılmamasının çocukların sağlığını ve yaşamını riske attığını belirten Sert bu konuda gereklilik ve ölçülülük ilkelerine uygun yasa hazırlanmasına gerek olduğunu vurguladı.

Dr. Köken ve Avukat Arı tarafından toplantı boyunca katılımcılardan alınan tüm soru ve bilgiler katılımcılara iletildi, toplantı başarılı bir şekilde yönetildi. Programın sonunda, çocukluk çağı hastalık tarama programlarının klinik, etik ve hukuki yönleri tüm detaylarıyla ele alındı. Prof. Dr. Serap Demircioğlu'nun çocuk sağlığı açısından tarama programlarının önemi ve başarıları üzerine yaptığı klinik değerlendirmeler, Doç. Dr. Selda Okuyaz'ın etik ilkeler çerçevesinde risk faktörlerinin tespitine yönelik tartışmaları ve Prof. Dr. Gürkan Sert'in hukuk ve etik açısından güncel dava analizleri, katılımcılara kapsamlı bir bakış açısı sundu. Program boyunca, çocukların incinebilir gruplar arasında yer alması nedeniyle sağlık hizmetlerine erişimlerinin ve bu hizmetlerin etik boyutlarının ne kadar hayati olduğu vurgulandı. Erken teşhisin önemi ve tarama programlarının toplum sağlığı üzerindeki olumlu etkileri açıkça ortaya konuldu.

Sonuç olarak, disiplinler arası bir yaklaşımla ele alınan bu konular, toplum sağlığını koruma ve çocukların en yüksek sağlık standardına ulaşma haklarının güvence altına alınması adına önemli adımlar olarak değerlendirildi. Kapanışta bu tür toplantıların yapılmasının önemi açık bir şekilde belirtildi.

Bilgi

Çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Toplantının çevrimiçi gerçekleşmesi ve katılımcılara ulaştırılması hususunda alt yapı desteği veren Ahi Evran Üniversitesi'ne teşekkür ederiz.

Toplantıya aşağıdaki adresten erişilebilir.

<https://meet.ahievran.edu.tr/playback/presentation/2.3/e20fc9683ef9e55f0d01652e72ea3f4e89a48811-1725986579674>

Kaynaklar

1. Dr. Öğr. Üyesi. Arif Hudai Köken. Erişim adresi: <https://unis.ahievran.edu.tr/akademisyen/arifhudai.koken> Erişim tarihi: 12.9.2024
2. Prof. Dr. Serap Demircioğlu. Erişim adresi: <https://avesis.marmara.edu.tr/serap.turan/egitim> Erişim tarihi: 12.9.2024
3. Doç. Dr. Selda Okuyaz. Erişim adresi: <https://apbs.mersin.edu.tr/sdokuyaz> Erişim tarihi: 12.9.2024
4. Prof. Dr. Gürkan Sert. Erişim adresi: <https://avesis.marmara.edu.tr/gsert> Erişim tarihi: 12.9.2024
5. T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Kurumu. Tarama Programı Genelgesi. Erişim adresi: https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/Mevzuat/Genelgeler/2014-7_Yenidogan_Genelgesi.pdf Erişim tarihi: 12.9.2024